

QORAQALPOG'ISTONDA DEHQONCHILIK SOHASIDAGI DASTLABKI ILMIY EKSPEDITSİYALAR

Qurbonboyeva Barchinoy Oybek qizi

Berdaq nomidagi QDU Magistratura bo'limi

O'zbekiston va Qoraqalpog'iston tarixi kafedrası Tarix yo'nalishi bitiruvchisi.

bbarchinoy@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23193725>

Annotatsiya. Ushbu tezisda Qoraqalpog'istonda dehqonchilik va qishloq xo'jaligi sohasini ilmiy o'rganishga qaratilgan dastlabki ekspeditsiyalarning shakllanishi va asosiy yo'nalishlari yoritiladi. 1918–1930-yillarda hududning tabiiy resurslari, tuproq qoplami, sug'orish va qishloq xo'jaligiga oid masalalarni o'rganish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar, 1926-yildagi tuproq tadqiqotlari, 1931-yildagi geokimyoviy va geomorfologik ekspeditsiyalar hamda 1933-yildagi kompleks ekspeditsiyaning faoliyati tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqotlarning keyingi dehqonchilik ilmiy-tadqiqot ishlariga zamin yaratgani ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Qoraqalpog'iston, dehqonchilik, ilmiy ekspeditsiya, tuproq, sug'orish, qishloq xo'jaligi, Amudaryo quyi oqimi, Fanlar akademiyasi, Chimboy tajriba stansiyasi.

EARLY SCIENTIFIC EXPEDITIONS IN THE FIELD OF AGRICULTURE IN KARAKALPAKSTAN

Abstract. This thesis examines the formation and main directions of the early scientific expeditions aimed at the scientific study of agriculture and farming in Karakalpakstan. It analyzes scientific research conducted in 1918–1930 on the region's natural resources, soil cover, irrigation, and agricultural issues, as well as the soil studies carried out in 1926, the geochemical and geomorphological expeditions of 1931, and the comprehensive expedition of 1933. The study demonstrates that these research activities laid the foundation for subsequent scientific research in the field of agriculture and farming in the region.

Keywords: Karakalpakstan, agriculture, scientific expedition, soil, irrigation, farming, lower reaches of the Amu Darya, Academy of Sciences, Chimbay Experimental Station.

Kirish

Qoraqalpog'iston hududi Amudaryoning quyi oqimida joylashgani, o'ziga xos tabiiy sharoiti, tuproq va suv resurslari, o'simlik dunyosi hamda qadimiy dehqonchilik an'analari bilan ajralib turadi.

Magistrlik tadqiqoti manbalarida qayd etilishicha, XX asr boshlaridan hududning tabiiy va ishlab chiqarish imkoniyatlarini tizimli ravishda o'rganishga e'tibor kuchaygan. Ayniqsa, dehqonchilikni rivojlantirish uchun tuproq, suv rejimi va ekin yetishtirish sharoitlarini ilmiy asosda aniqlash muhim vazifalardan biri bo'lgan.

Asosiy qism

1918-yil aprel oyida RSFSR Xalq Komissarlari Kengashining tabiiy boyliklarni o'rganishga olimlarni jalb etish haqidagi qaroridan keyin ilmiy ekspeditsiyalar faoliyati yanada tizimli tus oldi. 1918–1925-yillarda Fanlar akademiyasi institutlari hamda tabiiy ishlab chiqarish kuchlarini o'rganish bo'yicha komissiya tomonidan turli hududlarga ekspeditsiyalar tashkil etildi.

Bu jarayon Qoraqalpog‘iston hududini ham tabiiy va xo‘jalik jihatdan ilmiy o‘rganish uchun muhim asos bo‘ldi.

Manbada 1923-yilda Xorazm Respublikasining birinchi xalq xo‘jaligi rejasi ishlab chiqilgani va unda qishloq xo‘jaligi, xususan, paxtachilik masalalariga alohida e‘tibor berilgani qayd etiladi. 1926-yildan boshlab Fanlar akademiyasi tomonidan Qoraqalpoq ASSR tuproqlarini o‘rganish ishlari olib borildi. Tuproq xususiyatlarini aniqlash dehqonchilik uchun yaroqli yerlarni baholash, ekinlarni joylashtirish va ulardan foydalanish masalalarini ilmiy asoslashga xizmat qilgan.

1931-yilda Qizilqum hududida Fanlar akademiyasining ikki ekspeditsiya guruhi — geokimyoviy va geomorfologik yo‘nalishdagi guruhlar faoliyat olib bordi. Ushbu tadqiqotlar hududning tabiiy sharoitlari va resurslarini aniqlash bilan birga, keyingi xo‘jalik tadqiqotlari uchun ilmiy ma‘lumotlar bazasini shakllantirdi.

Qoraqalpog‘istonda dehqonchilik sohasidagi ilmiy izlanishlarning muhim bosqichlaridan biri 1933-yilda tashkil etilgan kompleks ekspeditsiya bo‘ldi. Besh otryaddan iborat ushbu ekspeditsiya hududning tabiiy resurslari, iqtisodiyoti, madaniyati va aholining turmushini o‘rgandi. Ekspeditsiya natijalari ikki jildlik “Qoraqalpog‘iston” nomli ilmiy materiallarda va boshqa tadqiqotlarda nashr etildi.

Ekspeditsiya materiallarida dehqonchilikka bevosita aloqador masalalar ham ko‘tarilgan.

Jumladan, A.A. Gnedenkoning hisobotida o‘zlashtirilmagan yerlarning tuproqlarini o‘rganish, Chimboy qishloq xo‘jaligi zonasidagi tajriba stansiyasi faoliyati, g‘o‘za va beda yetishtirish, almashlab ekish hamda ekin zararkunandalariga qarshi kurash kabi vazifalar qayd etilgan. Bu masalalar Qoraqalpog‘iston sharoitida dehqonchilikni ilmiy asosda tashkil etishga qaratilgan dastlabki yo‘nalishlarni ko‘rsatadi.

1929-yilda SoyuzNIXI institutining Qoraqalpog‘iston sharoitidagi hududiy tajriba stansiyasi Chimboyda tashkil etilgach, meliorativ tadqiqotlar ham keng ko‘lamda olib borilgan.

Manbada K.I. Shkolin, A.A. Serova, I.A. Nagaybekov, X.X. Taxtashev, B.I. Balashova va B.T. Jamamuratovalarning ushbu yo‘nalishdagi faoliyati qayd etiladi. Sug‘orish, tuproqning unumdorligi va sho‘rlanishi bilan bog‘liq tadqiqotlar keyinchalik Qoraqalpog‘iston dehqonchiligidagi ilmiy izlanishlarning muhim yo‘nalishiga aylandi.

Shunday qilib, dastlabki ekspeditsiyalar faqat tabiiy boyliklarni ro‘yxatga olish bilan cheklanmay, dehqonchilik uchun muhim bo‘lgan tuproq, suv, yerlarni o‘zlashtirish, ekinlar va agrotexnik tadbirlarni o‘rganish uchun ham ilmiy asos yaratdi. 1930-yillarda to‘plangan ma‘lumotlar keyinchalik tajriba stansiyalari va qishloq xo‘jaligi ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyatining rivojlanishiga xizmat qildi.

Xulosa

Qoraqalpog‘istonda dehqonchilik sohasidagi dastlabki ilmiy ekspeditsiyalar hudud qishloq xo‘jaligi fanining shakllanishida muhim tarixiy bosqich bo‘lgan. 1926-yildagi tuproq tadqiqotlari, 1931-yildagi geokimyoviy va geomorfologik ekspeditsiyalar, 1933-yildagi kompleks ekspeditsiya hamda Chimboy tajriba stansiyasining tashkil etilishi dehqonchilikni tabiiy sharoitga mos ravishda ilmiy o‘rganish imkonini kengaytirdi. Ushbu izlanishlar natijasida Qoraqalpog‘istonning tuproq, suv va yer resurslari haqidagi ilmiy ma‘lumotlar boyidi va keyingi qishloq xo‘jaligi tadqiqotlari uchun muhim poydevor yaratildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Организация науки в первые годы Советской власти (1917–1925 гг.). Сборник документов. Изд. «Наука». Ленинград, 1968.
2. Каракалпакия. Труды I конференции по изучению производительных сил КК АССР. Т. 2. Изд. АН СССР. Ленинград, 1934.
3. Наука в Каракалпакии. В кн. Академия наук УзССР. Изд. ФАН УзССР, 1983. С. 290–294.
4. Ш.Муўсаев атындағы Қарақалпақстан дийқаншылық илим-иззертлеў институтына 70 жыл. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1998.
5. Aleynikova E.L. Qoraqalpog‘istonda ilmiy nashrlar va fanning rivojlanishiga oid materiallar.